

*Владимир Трапара**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

ПРЕДСЕДНИЧКА КРИЗА У ВЕНЕЦУЕЛИ: УЗРОЦИ, АКТЕРИ И ПЕРСПЕКТИВЕ**

Сажетак

Предмет овог рада је актуелна председничка криза у Венецуели, избила јануара 2019, услед одлуке Сједињених Америчких Држава (САД) и још око 50 земаља света да не признају Николаса Мадуре за изабраног председника Венецуеле. Циљ је да се истражи како и зашто се Венецуела нашла у таквој ситуацији, ко су основни актери који учествују или утичу на кризу, и који сценарији развоја кризе се могу очекивати у будућности. Коришћене методе су анализа садржаја и историјско-компаративна метода, јер се жели ући у генезу узрока и актера која ће кулминирати кризом. Резултат истраживања показује да је у кризу одвело хронично лоше управљање Венецуеле нафтом као основном полугом њене економије и друштва, и то на подручју хегемоније САД, с којима се сукобио чавистички пројекат изградње венецуеланског друштва и регионално активне спољне политике. Закључак је да сплет актуелних узрока и актера, заједно са текућом пандемијом коронавируса, фаворизује одржавање пат позиције у недоглед.

Кључне речи: Венецуела, председничка криза, чавизам, нафта, Сједињене Америчке Државе

* Имејл-адреса: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2021. године”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду у током 2021. године.

УВОД

Венецуела, јужноамеричка држава на обали Карипског мора, позната по нафти, мисицама, теленовелама и бејзболу, од прошле године налази се у необичној ситуацији. Земљом влада изабрани председник, Николас Мадуро (*Nicolás Maduro*), а у низу других земаља – укључујући и неке од суседних – друга политичка личност, Хуан Гваидо (*Juan Guaidó*), бива примана својству председника и одашиље амбасадоре. Ситуација у којој се две владе у једној држави споре око тога која је легална и легитимна, а треће државе признају једну или другу, није непозната у међународном праву и односима. Но, на западној хемисфери, подручју хегемоније САД, актера навиклог да ултимативно „уређује” односе у свом „дворишту”, није ни тако честа. Шта је определило баш Венецуелу за настанак такве ситуације на прелазу између друге и треће деценије 21. века, ко се ту заправо с ким и зашто спори, и у ком правцу би ствари убудуће могле да се крећу – основна су питања којима се бавимо у овом раду.

Као узроке председничке кризе у Венецуели 2019, издвојили бисмо неколико чинилаца који су се почев од 2013. јављали један за другим и кумулативно довели до кризе: смрт Уга Чавеса и потешкоће наследника Мадуре са ауторитетом; избијање економске кризе у Венецуели због пада цене нафте на светском тржишту; убедљива победа опозиције на изборима за Националну скупштину 2015; долазак Трампа на положај председника САД; талас успона десничарских снага на власт у латиноамеричком региону, чиме је преокренута левичарска „ружичаста плима” из прве деценије 21. века – долазак на власт социјалистичких и социјалдемократских снага широм Латинске Америке, које ће тесно сарађивати под „диригентском палицом” управо Венецуеле. Главни актери председничке кризе били би: актуелна чавистичка елита на власти у Каракасу, на челу са председника Мадуром и у поседу контроле над главним полугама државног апарата, укључујући и војску и паравојне формације (коллективосе); опозициона коалиција са већином у Националној скупштини, окупљена око Хуана Гваида као њеног председавајућег и самопрокламованог председника Венецуеле; спољни противници чавистичког режима, у првом реду САД, а затим и преко 50 светских држава које признају Гваида, међу њима

и Бразил и још неколико значајних регионалних држава и њихових организација; спољни подржаваоци чавистичког режима, у првом реду Куба (главни регионални подржавалац), Русија, Кина и још неке битне државе (Турска, Иран...). Што се тиче перспектива кризе, као најважније могуће сценарије издвајамо: свргавање Мадуре спољном интервенцијом – САД, са или без регионалних савезника; свргавање Мадуре унутрашњом акцијом опозиције/војним ударом; *status quo* у виду одржавања постојеће пат позиције у недоглед; договор чависта и опозиције, са или без страног посредовања.

Наведене узроке и актере немогуће је шире образложити одвојено једне од других, јер се и они сами, и њихова историјска генеза, јако међусобно преклапају. Зато ћемо остатак рада структурисати на следећи начин. У наредном поглављу анализирамо најважније елементе из раније и савремене историје Венецуеле, који ће поставити темеље најновије кризе, са циљем да укажемо на то да она није резултат случајног стицаја околности последњих година, већ има дубоке историјске корене. У поглављу након тога бавимо се периодом од Чавесове смрти 2013. наовамо, како бисмо расветлили ескалацију односа и процеса који ће кулминирати у председничкој кризи, да бисмо онда размотрили и саму кризу, њен досадашњи карактер, ток и последице. Нагласак је на периоду до избијања пандемије корона вируса, да бисмо се затим – имајући у виду да се већ називу могући правци утицаја саме пандемије на перспективе кризе – у посебном поглављу осврнули и на те правце и перспективе, закључно с оним што нам буде било познато у тренутку писања завршне верзије рада. Наравно, налазе ћемо сумирати у Закључку, где ћемо покушати да навестимо и импликације венецуеланске председничке кризе за шире међународне односе.

БУРНА ПРОШЛОСТ

Венецуела је врло специфична латиноамеричка држава. Имала је турбулентну историју колонијалног периода, борби за ослобођење и ране фазе изградње независне државе, што ће оставити последице на карактер венецуеланског друштва и менталитет нације. У тих 400 година (од почетка 16. до краја 19. века) Венецуела ће се формирати као изузетно расно и

социјално раслојено и регионално подељено друштво, што је најпре омело антиколонијалну борбу, а онда и компромитовало развој земље као политички и економски независне јединице (Salas 2015, 15–49). Ништа, међутим, није оставило тако јак печат на савремену Венецуелу, као откриће и почетак масовне експлоатације налазишта нафте и нафтних деривата почетком 20-их година прошлог века, за време диктатора Висентеа Гомеса (*Juan Vicente Gómez*). Од тог тренутка, нафта постаје не само главна полука венецуеланске економије, већ и средишња компонента њене културе и идентитета (Salas 2015, 1, 4–5, 61–62, 67–68; Kovalik 2019, 33–34).¹ Нафту су у почетку примарно експлоатисале компаније из САД, али су Венецуеланци врло брзо схватили да могу и сами да управљају овим ресурсом, извлачећи огромну корист. Од усвајања нафтног закона 1943, који је установио поделу профита 50:50 између државе и страних компанија, па до национализације нафтне индустрије и оснивања државне компаније PDVSA (*Petróleos de Venezuela, S.A.*) 1976, и елита и становништво Венецуеле ће се навићи на трошење огромне количине богатства изниклог из земље у мехурићима (Salas 2015, 78; Gallegos 2016, 21–22, 75–76, 170). Ово је земљу постепено одвело у „холандску болест” – кад ослањање на природни ресурс уништи остатак привреде, јер њене остале гране постану неисплативе (Pantoulas, McCoy 2019, 394; Ying-Hang To, Асића 2019, 134; Gallegos 2016, 72–73, 82, 85–86; Salas 2015, 66). Претерано трошење незарађеног богатства, уместо штедње и улагања у производњу, дугорочно не само да чини економију земље зависном од непредвидивог кретања цене природног ресурса (у овом случају нафте) на светском тржишту, већ угрожава и производњу самог тог ресурса.²

Венецуела свакако није једина „петро-држава” у свету, али је њен положај на западној хемисфери ипак чини особеном. Латинамерички менталитет „анархистичког индивидуализма” сигурно је допринео хроничној неспособности венецуеланске нације да на оптималан начин управља својим богатством (Gallegos 2016, 112–113). Но, још

1 Данашња Венецуела поседује највеће потврђене резерве нафте на свету – око 300 милијарди барела (Gallegos 2016, 150).

2 Ово ће у време нафтне кризе 70-их установити некадашњи министар енергетике Венецуеле, Перес Алфонсо (*Pérez Alfonzo*, иначе чувен по иницирању оснивања ОПЕС 50-их), који је назвао нафту „ђавољим изметом” (Gallegos 2016, 82–86).

и више од тога утиче положај Венецуеле унутар „дворишта” – подручја хегемоније САД, које никада нису показивале аутентичну заинтересованост за то колико квалитетно латиноамеричке државе управљају сопственим економијама. Занимала их је пре свега лојалност њиховој хегемонији и стабилност либералног капитализма. Имати нафту, а налазити се „на дохват руке” Вашингтона, показаше се као посебно запаљива комбинација. Венецуела је у току 20. века (посебно за време Хладног рата) успоставила врло блиско партнерство са САД, засновано на нафтној међузависности. Највећи део венецуеланске нафте одлазио је у САД, којима није сметало што Венецуела задржава огромне приходе од ње – чак ни кад је национализовала нафтну индустрију – све док те приходе није користила против интереса Вашингтона. Под окриљем америчке хегемоније, а уз ослањање на нафтну богатство, Венецуела је почев од председниковања Ромула Бетанкура (*Rómulo Betancourt*, 1959–1964), а са врхунцем у време Карлоса Андреса Переса (*Carlos Andrés Pérez*, 1974–1979), водила изузетно активну спољну политику за једну земљу њене величине – од оснивања Организације држава извозница нафте (ОПЕС), преко активности у Покрету несврстаних и промовисања сарадње „Југ-Југ”, па до подршке демократским покретима широм Латинске Америке – што није сметало САД, чак ни кад се нису сасвим слагале са сваким спољнополитичким потезом Каракаса (Mijares 2015, 76–77; Salas 2015, 97, 101–103; Gallegos 2016, 77, 83; Corrales and Romero 2013, 18–19, 119; Ying–Hang To, Асиња 2019, 127). Нафтни приходи – нарочито 70-их, у време када је цена нафте драстично скочила – обилато су коришћени и на унутрашњем плану, за развој стабилног демократског двопартијског система,³ те унапређење здравствене заштите, образовања и инфраструктуре (Naím, Toro 2018, 126–127; Buxton 2018, 8; Salas 2015, 91–96).

Почетком 80-их, са падом цене нафте, све ће ово почети да се мења. Висок ниво нафтног богатства 70-их није значио и једнаку расподелу тог богатства – стопа социјалне неједнакости у Венецуели била је међу највећим у Латинској

3 Овај систем установљен је пактом Пунто Фихо (*Punto Fijo*), који су након свргавања диктатора Маркоса Переса Хименеса (*Marcos Pérez Jiménez*) 1958. склопиле тада најјаче партије, како би поделиле власт и умањиле улогу радикалне левнице (Salas 2015, 92).

Америци (Salas 2015, 106–107). Чим је богатство редуковано, терет кризе сручио се на сиромашније слојеве. Њих ће додатно погодити неолиберални пакет мера по моделу Међународног монетарног фонда (ММФ), који почиње да се уводи од средине 80-их као покушај да се криза превазиђе. Уочи избора 1989, Перес се, настојећи да придобије бираче за свој повратак на власт, супротстављао овим мерама, да би након ступања на дужност изневерио обећања. Мере које је увео погодиле су оно на шта су сиромашнији грађани Венецуеле били најосетљивији – удвостручиле су цену горива и јавног превоза – што доводи до масовне народне побуне у сиромашним предграђима Каракаса, увођења ванредног стања и страдања неколико стотина људи од руке венецуеланских снага безбедности. Овај догађај остаће упамћен под именом „Караказо масакр” и значиће прекретницу у политичком животу Венецуеле (Kovalik 2019, 39–41, 53–54; Salas 2015, 110–120; Gallegos 2016, 88–90).

Како ће након овог догађаја сиромаштво и неједнакости наставити да расту, било је неминовно да се незадовољство увуче и у редове војске. Пучеви нису реткост у историји Венецуеле – али ће фебруара 1992. пуч по први пут бити покушан не од стране десничарски оријентисаних делова војске који би штитили привилегије богатих класа, већ од левичарског Револуционарног боливарског покрета (MBR – *Movimiento Bolivariano Revolucionario*), на чијем челу се налазио потпуковник Уго Рафаел Чавес Фријас (*Hugo Rafael Chávez Frías*).⁴ Чавес је потицао из сиромашне породице мешовитог расног састава и маштао о томе да буде наследник Симона Боливара, „Великог ослободиоца” из 19. века, тако што ће довршити његов посао и ослободити и Венецуелу и Латинску Америку од доминације САД и богатих класа. Пуч није успео, јер није привукао довољан број војних јединица, а Чавес ће бити ухапшен и провести две године у затвору, док га не буде помиловао нови председник, Рафаел Калдера (*Rafael Caldera*) (Kovalik 2019, 52–58; Salas 2015, 122–128). Након тога ће променити стратегију и одлучити се за легално политичко деловање. На таласу нарастајућег незадовољства различитих делова друштва економском ситуацијом и њиховог неповерења у актуелни политички систем, те носталгије за срећнијим временима 70-их, он са 56 посто

4 Овај покрет ће касније прерасти у Уједињену социјалистичку партију Венецуеле (PSUV), чије ће вођство актуелни председник Мадуро наследити од Чавеса.

гласова побеђује на председничким изборима 1998, чиме започиње нова ера у историји Венецуеле, сада као Боливарске Републике (Salas 2015, 125–135; Kovalik 2019, 54–55). Но, криза венецуеланске демократије тиме неће бити решена – конституисање Венецуеле као Боливарске Републике заправо ће отворити пут ка новим кризама.

Уго Чавес се одмах по доласку на власт упустио у радикалну трансформацију венецуеланског друштвеног, економског и политичког система, као и спољне политике, у правцу изградње „социјализма 21. века”. У томе се, попут својих претходника, ослонио на приходе од нафте, не схватајући да у зависности од нафте лежи проблем, а не решење. Срећа ће га ипак послужити – за време његове владавине, цена нафте на светском тржишту значајно ће пораси – са непуних 10 долара 1998, на 133 долара за барел 2008. (Mijares 2015, 77). У томе лежи главна „тајна” успеха и консолидације Чавесових реформи. О каквим се све реформама ради?

Нови уставом, Венецуела је проглашена за мултиетничку и мултикултурну државу, уз повећање права домородачког становништва и жена. Председнички мандат је продужен на шест година, установљена једнодомна скупштина, а уведене су и институције „партиципативне демократије” у виду комуналних савета грађана (Salas 2015, 136–139, 167–168). Но, у пракси је дошло до ауторитарног заокрета – укинуте су све дотадашње кочнице и равнотеже власти, која је сада централизована и идеологизована, уз стављање војске у службу владајуће партије и преузимање партијске контроле над Врховним судом (Briseno-Ruiz 2019, 183; Corrales and Romero 2013, 132–134). Испоставило се да је двопартијски систем, који је деценијама деловао стабилно, ипак био танких темеља и није издржао тест времена, чим је дозволио једној харизматичној личности да га за кратко време укине (Naím and Toro 2018, 134; Krstić 2014, 224). Велике државне компаније (укључујући PDVSA) такође су пуњене лојалним партијским кадровима (Naím and Toro 2018, 130; Corrales and Romero 2013, 79). Чавесом социјализам, додуше, није био чисто анти-тржишни, нити је протерао стране фирме из Венецуеле, осим што је страним нафтним компанијама прописао да у сваком заједничком пројекту са PDVSA морају да се задовоље само мањинским уделом (Buxton 2018, 1314; Antonopoulos and Cottle 2017, 53–54; Gallegos 2016, 97). Чавес је свој мандат

потврђивао на релативно слободним и поштеним изборима, допустивши себи и пораз на уставном референдуму 2007 (Kovalik 2019, 68–70). У првој деценији његове владавине, сиромаштво у Венецуели је готово преполовљено (са 49 на 25 посто), а сиромашни су кроз социјалне програме – мисије – више него икад до тада добили приступ субвенционисаној храни, образовању, здравственој заштити и становима (Kovalik 2019, 58–62; Salas 2015, 192–200). Сиромашни фармери земљишним законом добили су необрађивану земљу која је одузета велепоседницима (Gallegos 2016, 93).

Што се спољне политике тиче, она је од активне – какву су водили неки од његових претходника о којима смо говорили – постала хиперактивна, и не само то – радикално је изменила своју оријентацију и циљеве. По први пут је постала усмерена против интереса хегемоније САД – осим потврде националног суверенитета и међународног статуса Венецуеле, требало је проширити идеологију и ван њених граница, како би се изменила идеолошка слика Латинске Америке, која би се онда интегрисала и отргла од доминације Вашингтона (Romero and Mijares 2016, 182; Mijares 2017, 209–210; Corrales and Romero 2013, 174–175). Приходи од нафте уложени су у дипломатију „социјалне моћи” – финансијску и другу помоћ сличномислећим политичким покретима и владама широм региона (Corrales and Romero 2013, 17, 34–36). Почело се од већ постојеће социјалистичке државе, Кубе, с којом је 2000. склопљен споразум о извозу нафте по јако повлашћеној цени, у замену за квалификовану радну снагу, највише лекаре (Corrales and Romero 2013, 26–27, 171). Подршка Венецуеле мање или више радикалним левичарским покретима у другим латиноамеричким земљама подстаћи ће у првој деценији 21. века „ружичасту плиму” – доласке на власт социјалиста и социјалдемократа у више регионалних држава. Нови лидери Никарагве, Боливије, Еквадора и Парагваја устоличили су се уз непосредну помоћ Венецуеле, која ће помагати и нове власти Бразила, Аргентине, Хондураса и још неких држава (Buxton 2018, 16–17; Corrales and Romero 2013, 24–25; Salas 2015, 144). За овим ће следити и регионалне интеграције које ће иницирати Венецуела: ALBA (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América* – Боливарски савез народа наше Америке, који су уз Венецуелу чини Боливија, Еквадор, Никарагва и неколико острвских држава), ПетроКарибе (*Petrocaribe* – економска компонента ALBA), UNASUR (*Unión de Naciones*

Suramericanas, Унија јужноамеричких држава), те CELAC (*Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños*, Заједница латиноамеричких и карипских држава) (Romero and Mijares 2016, 180; Mijares 2015, 78–79; Buxton 2018, 17; Antonopoulos and Cottle 2017, 50; Corrales and Romero 2013, 24, 27; Kovalik 2019, 55–56; Salas 2015, 145–146, 151).

Чавесу није било лако да изгради радикални социјалистички и антиамерички идентитет Венецуеле, јер се суочио са отпором и изнутра и споља. Сама Венецуела била је земља дубоко укореењених капиталистичких вредности и деценијама култивисаних веза средњих и виших слојева са САД (Salas 2015, 6, 141). Ови слојеви, оличени у конзервативној опозицији и медијима, већ 2001. крећу у протесте против Чавесових реформи, што кулминира пучем априла 2002, кад је Чавес краткотрајно смењен са власти (на коју ће га вратити лојални део војске), те у (такође неуспелом) штрајку менаџмента и дела радника PDVSA наредне године (Salas 2015, 154–162; Kovalik 2019, 121–122; Corrales and Romero 2013, 48–50). Чавес ће, након што буде одолео овим изазовима, додатно учврстити и централизовати власт.

Осим што су подржале ове подухвате венецуеланске опозиције, САД су се у наступајућој деценији супротставиле „ружичастој плими” и регионалним интеграционим иницијативама Каракаса, сопственим билатералним везама и интеграцијама – закључујући споразуме о слободној трговини не само са десничарским, већ и „умереним” левичарским режимима (Corrales and Romero 2013, 52; Salas 2015, 143). Но, ни једна, ни друга страна неће прећи границу у заоштравању конфронтације у смислу кидања свих веза, а камоли оружаног сукоба, те ће до краја деценије наћи начин да коегзистирају. Кључни чинилац који је то омогућио јесте нафтна међузависност, која ће између Венецуеле и САД опстати и у доба Чавеса – из пре свега географских разлога, Каракас једноставно није имао праву алтернативу у смислу тржишта (иако ће покушавати с Кином), а Вашингтон у смислу снабдевања (Блиски исток је ипак много даље) (Romero and Mijares 2016, 182–183; Mijares 2015, 78; Antonopoulos and Cottle 2017, 50; Corrales and Romero 2013, 66, 71–72).⁵

5 Међузависности је доприносила и америчка компанија CITGO, у власништву PDVSA, која је једина располагала технологијом за рафинисање нарочито густе венецуеланске нафте (Corrales and Romero 2013, 67–71).

Чавес је консолидацију свог идеолошког и државног пројекта потврдио победом на изборима 2012. над Енрикеом Каприлесом (*Henrique Capriles Radonski*), кандидатом ковоосноване опозиционе коалиције „Сто демократског јединства” (*Mesa de la Unidad Democrática*, MUD) (Salas 2015, 203–206). На нови мандат, међутим, никад неће ступити. У томе га је прекинула већ извесно време присутна болест – напослетку умире од рака 5. марта 2013, претходно одредивши министра спољних послова, Николаса Мадуро, за наследника (Salas 2015, 206–207; Мижарес 2017, 212). Са Чавесом није умро и чавизам, као венецуеланска варијанта социјализма. Но, од 2013. наовамо Венецуела више неће бити у „мирним водама” у каквим је мање-више била у деценији која је претходила. Поновиће се збивања из 80-их и 90-их, али за много краће време и у много оштријој форми.

ПУТ У КРИЗУ

Николас Мадуро важио је за једног од идеолошки најтврђих чланова Чавесове администрације и „кубанског човека”. По ступању на власт, будући да му је недостајала Чавесова харизма, одмах се суочио са проблемом ауторитета. За председника је потврђен тесном изборном победом (1,5 посто гласова разлике) над Каприлесом (Salas 2015, 207–210). Војни кругови, чији је фаворит био председник Националне скупштине и стари Чавесов савезник, Диоздадо Кабељо (*Diosdado Cabello*), га нису нарочито поштовали, због чега ће се Мадуро у учвршћивању контроле над војском ослонити на пријатеље Кубанце, чија ће се тајна служба у годинама које су следиле дубоко инфилтрирати у венецуеланску армију (Salas 2015, 207; Мижарес 2015, 80; Naím, Toro 2018, 127; Ellis 2017, 24).

Много већи проблем за Мадуро представљаће пад цене нафте на светском тржишту, до кога долази већ наредне, 2014. године. Венецуела је преко ноћи остала без средстава за финансирање социјалистичког експеримента и хиперактивне спољне политике, што ће покренути економску кризу стравичних размера. У року од пет година венецуелански БДП је више него преполовљен, сиромаштво је нарасло на преко 50 посто становништва (више од нивоа на коме је било пре Чавеса), инфлација се почела мерити у милионима

процената, настала је хронична несташица основних потрошачких добара, проблеми са електричном мрежом, потешкоће функционисања здравственог система, и сл. И кад цена нафте буде поново почела да расте, ситуација се неће поправити, јер је због хронично недовољних улагања њена производња јако опала (Gallegos 2016 47, 5152, 99; Pantolulas, McCoy 2019 393–396; Bahar, Piccone and Trinkunas 2018, 3–4; Naím, Toro 2018, 134–135).

Опозиција, која је била кренула да се буни већ након Мадуровог избора за председника, због економске кризе креће у масовне протесте, на шта власт одговара репресијом и хапси неколико опозиционих лидера (Kovalik 2019, 78; Salas 2015, 213214; Briceño-Ruiz 2019, 185). Велики ударац Мадуро опозиција ће задати на изборима за Националну скупштину 2015, када осваја двотрећинску већину мандата. Ово ће бити и последњи релативно слободни и поштени избори у Венецуели до данас. Проблем преузимања законодавне гране власти од стране опозиције, Мадуро ће решавати отвореним ауторитарним потезима. До истека претходног сазива Скупштине, Врховни суд биће до краја напуњен режимским лојалистима, а управо он ће опозицији најпре оспорити избор неколико посланика (тима и двотрећинску већину), а затим у марту 2017. и привремено отети Скупштини законодавне прерогативе. Уследили су нови протести, најмасовнији до тада, у којима падају и жртве (близу 200 људи) (Briceño-Ruiz 2019, 186; Antonopoulos and Cottle 2017, 61). Мадуро је одговорио још јачим ауторитаризмом – конституисао је Уставотворну скупштину, која ће у потпуности преузети надлежности Националне, а затим на јесен остварио добар резултат на јако нерегуларним локалним изборима. Коначно, након неуспеха преговора с опозицијом у Доминиканској Републици – што је био тактички потез за заустављање протеста, Мадуро расписује превремене председничке изборе за мај 2018, које – уз бојкот већег дела опозиције – и убедљиво добија (са 68 посто гласова) (Pantoulas, McCoy 2019, 398–400; Buxton 2018, 9; Antonopoulos and Cottle 2017, 63–64; Briceño-Ruiz 2019, 186–187).

Далеко од тога да ће Мадуро ауторитарним обрачуном с опозицијом решити проблеме, јер је у међувремену добио опасне противнике на спољном плану. САД прве санкције против званичника из Мадурове администрације уводе већ

2015, правдајући их „неуобичајеном и изванредном претњом националној безбедности и спољној политици САД”, коју представљају економска и политичка криза у Венецуели (Kovalik 2019, 154; Buxton 2018, 19). Но, на заоштравање политике Вашингтона према Венецуели ништа неће утицати тако снажно, као долазак Доналда Трампа (*Donald J. Trump*) на председничку функцију јануара 2017. Након избијања нових протеста, он проширује санкције на већи број лица (међу њима и самог Мадуре), да би затим по први пут напао и венецуелански нафтни сектор, ограничивши приступ PDVSA америчком финансијском тржишту (Camilleri 2018, 190-192). У августу месецу, Трамп одлази и корак даље и прети Венецуели оружаном интервенцијом, на шта се надовезује тадашњи државни секретар, Рекс Тилерсон (*Rex Tillerson*), изјавом да би демократију у Венецуелу могао да поврати војни удар (Camilleri 2018, 194-195). Секретар одбране, Џејмс Матис (*James Mattis*), тада је смирио страсти изјавом да „венецуеланска криза није војно питање” (Naím, Toro 2018, 135-136). Али, Трамп ће у току 2018. наставити да врши разне притиске на Венецуелу и прети новим санкцијама уколико Мадуро буде реизабран (Kovalik 2019, 70-71). Његов нови Саветник за националну безбедност, Џон Болтон (*John Bolton*), у једном говору на Флориди у октобру месецу сврстава Венецуелу са Кубом и Никарагвом у „тројку тираније” (Campos and Prevost 2019, 14-15, 19).

На несрећу Мадуре и чависта, САД нису биле саме у нападима на Венецуелу. Некада повољно регионално окружење, осигурано „ружичастом плимом”, у другој половини друге деценије 21. века почеће радикално да се мења. Парализа Венецуеле у вођењу активне спољне политике, али и компромитовање чавистичког пројекта изнутра, изазвани политичком и економском кризом, имаће за последицу слабљење левице широм региона, а затим и талас успона на власт десничарских и провашигтонских снага у низу латиноамеричких држава (Buxton 2018, 18; Campos and Prevost 2019, 14; Kovalik 2019, 146-150; Corrales and Romero 2013, 178-179; Ellis 2019, 77). У том процесу Венецуела неће само изгубити неке од најближих савезника (најпре Еквадор, а затим, у току председничке кризе 2019, и Боливију), већ и добити љуте противнике у суседној Колумбији, као и регионалним силама попут

Аргентине и Бразила – нарочито овом последњем, где на власт јануара 2019. долази Жаир Болсонаро (*Jair Bolsonaro*), најконзервативнији латиноамерички лидер после Хладног рата (Campos and Prevost 2019, 14). Незадовољни нејединством унутар Организације америчких држава поводом става о Венецуели, регионални противници чавизма августа 2017. на иницијативу новог председника Уругваја формирали су Лима групу, која ће у годинама које су следиле бити јако утицајна у венецуеланској кризи (Pantoulas, McCoy 2019: 402; Vuxton 2019, 132).

САД, латиноамерички противници венецуеланског режима и још око 50 држава света неће признати Мадуров избор за председника. У неколико месеци који су следили до краја 2018, економска криза у земљи наставиће да се погоршава, а биће праћена и избегличком кризом. Услед сиромаштва и политичке нестабилности и репресије Венецуелу напушта око 3 милиона људи, од којих око пола одлази у суседну Колумбију, тако да свеукупна криза постаје и хуманитарна (Bahar, Piccone and Trinkunas 2018, 4–5; Caldwell 2019, 6). Америчке санкције почеће да узимају данак – само у току 2018. штета од њих се процењује на 20 милијарди долара (Kovalik 2019, 27). Августа месеца Мадуро успева да преживи атентат; на једној церемонији крај њега експлодирао је дрон, што је резултирало новим хапшењима и репресијом, али и оживљавањем протеста опозиције (Pantoulas, McCoy 2019, 397–402). Но, да би извукла политичку корист од ситуације, шароликој опозицији је недостајало јако вођство. У јануару месецу требало је да се изврши нова ротација на месту председавајућег Националне скупштине. Американци су тражили „свог човека” за ту функцију и пронашли га у до тада мање експонираном 35-годишњем адвокату Хуану Гваиду, који прихвата да се стави на чело опозиције након што су му Трамп и потпредседник Мајк Пенс (*Mike Pence*) гарантовали да ће га подржати и признати (Kovalik 2019, 159–160).

Почетком јануара Гваидо бива изабран за председника Националне скупштине, која уједно Мадуром проглашава узурпатором. Након што Мадуро буде инаугурисан, 25. јануара се Гваидо проглашава за председника Венецуеле, позивајући се на неколико одредби венецуеланског устава које дозвољавају председавајућем Скупштине да привремено

преузме ту функцију уколико она буде упражњена (у овом случају узурпирана) (Pantoulas and McCoy 2019, 404; Briceño-Ruiz 2019, 180). Позивање на боливарски устав од стране опозиције је занимљиво, имајући у виду њено раније противљење истом (Salas 2015, 169–170). Већина држава која није признала Мадуров избор, као ни његову председничку функцију када је инаугурисан, признаће Гваиду за привременог председника (мада ће неке од њих, попут Италије, признати само власт Националне скупштине, не и Гваиду лично). Тиме ће заправо и почети актуелна председничка криза у Венецуели.

У првим месецима кризе, САД су показале решеност да претворе фактичко стање у правно, односно да помогну Гваиду да од Мадуре преузме стварну власт у Венецуели. На место специјалног представника САД за Венецуелу у јануару је постављен контроверзни Елиот Абрамс (*Elliott Abrams*), који је својевремено био умешан у Иран-Контра аферу и прикривање злочина режима америчких клијената у Средњој Америци (Kovalik 2019, 99, 166, 171). Истог месеца, Вашингтон је повукао потез без преседана у дотадашњој историји венецуеланско-америчких односа – увео санкције против PDVSA и забранио увоз нафте из Венецуеле, након чега као једина нафтна веза између две земље остаје америчка компанија Шеврон (Caldwell 2019, 15–20). Економске санкције, у којим се дакле није презало ни од до тада незамисливог киданања нафтних веза, биле су примарно средство притиска на Венецуелу, имајући за циљ да толико погоршају економску ситуацију у земљи, да би се незадовољни народ дигао и оборио режим. Ово је признао нови државни секретар САД, Мајк Помпео (*Mike Pompeo*) када је рекао: „Нема хране. Нема лекова. Сада нема ни струје (алудирајући на учестале нестанке струје у фебруару и марту због нестабилног електроенергетског система – примедба аутора). На реду је – нема Мадуре” (Kovalik 2019, 94, 164). Како то није уродило плодом, САД ће вратити на сто идеју о војној интервенцији, што ће постати јасно када већ крајем јануара новинарска камера буде спасила Болтонов потес у коме је писало „5000 трупа у Колумбију” (Rosenberg and Lamothe 2019). Звезкање оружјем наставиће се и наредних месеци, али ће након неуспелог војног удара против Мадуре крајем априла постепено утихнути. Очигледно

је да унутар америчког естаблишмента није успостављен консензус о таквој одлуци, услед негативне процене ризика и исплативости оружане интервенције, али ваља додати и да венецуелански латиноамерички суседи нису били за ту опцију – нарочито пошто су се Помпео и Болтон за правдање могуће интервенције позивали на Монроову доктрину, која за латиноамериканце има лоше значење (Kovalik 2019, 33; Buxton 2019, 132–133; Camilleri 2018, 196; Bahar, Piccone and Trinkunas 2018, 8, 15–16).⁶

Неуспели пуч крајем априла био је прекретница у венецуеланској председничкој кризи, која ће након тога ући у фазу стагнације. Одржавање *status quo*-а погодоваће Мадуро, који ће, иако непризнат од многих држава, задржати фактичку власт у земљи, у којој ће и економска и политичка ситуација у другој половини 2019. кренути путем постепене стабилизације. Иако изразито непопуларан код становништва, Мадуро је успео да задржи лојалност највећег дела војске и прочавистичких паравојних формација (колективоса) (*Briceño-Ruiz* 2019, 188; Buxton 2019, 130; Gallegos 2016, 117).⁷ Уз то, испоставиће се да и он, ништа мање од опозиције, има моћне спољне пријатеље, чији ће утицај вероватно и бити пресудан на стабилизацију ситуације. Рекли смо већ у којој мери је венецуеланска армија инфилтрирана кубанским агентима, што добрим делом објашњава њену лојалност, а многе посматраче подсећа и на окупацију Венецуеле од стране Кубе (Naím and Toro 2018, 127). Даље, ту је Русија, која је уочи и у току кризе битно ојачала војно присуство у Венецуели, што ће Болтон назвати „непосредном претњом за међународни мир и безбедност у региону” (Kovalik 2019, 177). Русија је већ петнаестак година уназад највећи снабдевач Венецуеле наоружањем, што ће временом прерасти и у чвршћу војну сарадњу, повремене заједничке вежбе, те посете руских војних бродова и авиона венецуеланским базама и одашиљање војног особља под плаштом техничког одржавања испоручене опреме (Romero and Mijares 2016, 184; Ellis 2017, 9–11; Mijares 2017, 216; Corrales and Romero

6 За неке ауторе, Венецуела је можда и најбољи пример сукоба „јастребова” и „голубова” у америчком безбедносном естаблишменту (Cvetičanin i Blagojević 2019, 53).

7 Још у време Чавеса, тренирано је око 200 хиљада колективоса (Corrales and Romero 2013, 193; Gallegos 2016, 117).

2013, 32–33; Ellis 2019, 78). У том смислу руско војно учешће у Венецуели има богату предисторију, али се најновије јачање истог дешава након успешне војне интервенције ове земље у Сирији, те се може основано претпоставити да су учестала слетања руских војних авиона у току председничке кризе имала некаквог утицаја на америчку процену да ипак не крене у интервенцију.⁸ Коначно, ту је и Кина, која као алтернативни купац венецуеланске нафте, највећи страни кредитор Венецуеле и значајан инвеститор у венецуеланске фабрике и инфраструктуру, битно помаже режиму да се одржи у условима тешко рањене економије (Antonopoulos and Cottle 2017, 60; Ellis 2017, 24, 8).⁹

Описана пат позиција настала као резултат сучељавања унутрашњих и спољних актера у венецуеланској председничкој кризи под утицајем образложених чинилаца/узрока дочекаће пандемију коронавируса, која ће као неочекивани “*game-changer*” – догађај без преседана са капацитетом да из темеља уздрма редован начин функционисања друштвених система, укључујући и међународни – бацити ново светло на разматрање могућих перспектива даљег развоја кризе.

КУДА ДАЉЕ?

Пандемија коронавируса, проглашена 11. марта, као и мере за њено обуздавање које су се почеле предузимати на глобалном и локалном плану, баћиће у сенку готово сва друга збивања из међународних и унутрашњих политичких односа. Ваља само навести као пример да је сиријски рат, који је трајао пуних девет година, готово прекинут захваљујући корони. Онда је потпуно логично очекивати да се већ донекле замрзнута ситуација у Венецуели додатно замрзне, тим пре што у тренутку писања пандемијски талас посебно жестоко букти управо на америчком континенту. Па ипак, неколико месеци трајања пандемије већ нам омогућава да стекнемо увид у њен неравномеран утицај на политику имајући у

8 Вероватно кључни тренутак било је слетање два руска авиона у Каракас 25. марта 2019, који је побудио сумње да би Русија могла и конкретније војно да се ангажује у Венецуели да би спречила Мадуров пад (Kurmanaev 2019).

9 Кинеско-венецуеланска размена скочила је са 200 милиона 1999, на 170 милијарди долара 2014. године. Извоз нафте из Венецуеле у Кину порастао је са 14 хиљада барела 2004, на 700 хиљада 2015 (Yin-Hang To and Асуња 2019, 127–128).

виду разнолику епидемиолошку ситуацију и мере које се предузимају у различитим земљама.

Оно што је ван сваког спора је да у току пандемије сценарио у коме САД оружаном интервенцијом обарају венецуелански режим нећемо гледати. Вашингтон је тренутно исувише окупиран сопственим проблемима – не само вирусом, већ и унутрашњим идеолошким сукобима – да би ушао у војну авантуру за коју је већ претходно био проценио да је исувише ризична. Међутим, могућност некакве војне акције „на даљину”, са циљем подршке унутрашњим антирежимским снагама (као што се догодило у Либији) не треба искључити, само што би онда то био други сценарио – обарање режима од стране самих Венецуеланаца. У 2019. то се није догодило, јер је војска (пре свега захваљујући утицају кубанским агентима) остала под чврстом Мадуровом контролом, режим успео колико-толико да стабилизује економске прилике (између осталог увођењем доларизације и благим одступањима од модела социјалистичког развоја), а и моментум опозиционих протеста је донекле утихнуо. Но, корона може да распламса народно незадовољство и доведе режим у проблем – што због деловања самог вируса, што због економских последица. Једна од главних на глобалном нивоу јесте убиствен пад цене нафте, што мора да се одрази на ионако крхку економску ситуацију у Венецуели, земљи која остаје зависна од нафте. За почетак, одразило се тако што је у јуну 2020. режим по први пут у историји Венецуеле као петро-државе подигао до тада јако субвенционисану цену горива (Венецуела је имала најјефтиније гориво на свету) на ниво близу тржишне (Silva and Long 2020). Ако се присетимо шта је и мање повећање цене горива изазвало 1989, јасно је откуд предвиђање да онај ко учини тако нешто бива политички мртав (Gallegos 2016, 148–149).

Ако није могла у досадашњем току венецуеланске економске кризе, може ли опозиција да профитира сада када се је криза обухватила и област на коју су Венецуеланци традиционално најосетљивији? За почетак би морала да понуди грађанима одрживу алтернативу, а то тренутно није случај. Припадници опозиције (укључујући и Гваидову странку, без обзира што је она члан Социјалистичке интернационале) заступају пре свега интересе боље стојећих слојева становништва (као и белаца у расном погледу),

а онај ко жели да дође на власт мора да убеди пре свега сиромашније слојеве да ће им дати удео у нафтном богатству (Salas 2015, 13; Kovalik 2019, 72). Нема никакве гаранције да би садашња опозиција боље управљала нафтним богатством од чависта, поготово у актуелним околностима, а имајући у виду њено везивање за САД, које никада нису показале да им је посебно стало до економског бољитка латиноамеричких држава. Је ли онда могућ трећи сценарио – договор чависта и опозиције? Крајем априла процурела је информација да представници Гваида и Мадуре воде тајне разговоре да би постигли национални договор о борби против короне. Неизвесно је докле се са разговорима дошло, али је извесно да ако се заиста воде, тешко да могу да послуже као основ за неко свеобухватније политичко јединство Венецуеле, мимо епидемије. Тим пре што је Гваидо убрзо демантовао разговоре и искључио могућност да „трговци дрогом из Мирафлореса” (председничке палате у Каракасу) могу да буду део решења за спасавање венецуеланског друштва (Pons and Armas 2020).

Ако претходна три сценарија, са или без короне, нису реална, остаје само четврти – онај који је заправо већ више од годину дана уназад на снази – одржавање пат позиције, у којој би чависти, ослоњени на војску и своје спољне пријатеље, фактички владали земљом, док би већи део америчког континента, али и низ других држава широм света признавао опозицију као власт. Колико дуго је могуће да се такво стање одржи? Историјска и савремена искуства кажу да је то понекад могуће јако дуго. На пример, влада у Тајвану је преко 20 година признавана као представник целе Кине. Северна Кореја показује колико може да буде издржљив један режим упркос лошој економији и међународној изолацији. Напоследку, ту су и примери бројних замрзнутих сукоба, где се фактичко стање и признање истог од стране значајних међународних актера у дужем временском периоду разилазе. Нема разлога зашто би венецуеланско питање било решено брже.

ЗАКЉУЧАК

У раду смо се бавили узроцима, актерима и перспективама венецуеланске председничке кризе, која до тренутка писања траје већ годину и по дана. Установили смо

да је чавистички режим довео себе у неприлику понављајући хроничне грешке својих претходника – вођење амбициозне унутрашње и спољне политике уз ослањање на приходе од нафте, а притом без значајнијих напора да се смањи зависност Венецуеле од овог природног ресурса, чија је цена на светском тржишту подложна огромним и непланираним флукуацијама. Установили смо и да нема гаранције да би опозиционе снаге, које представљају друштвене слојеве носталгичне за пречавистичком Венецуелом, боље управљале националном економијом, нити да је хегемону западне хемисфере, САД, аутентично стало до тога да Венецуеланци боље управљају својим богатством. Иако мења правила игре у политици и међународним односима, па донекле утиче и на извољивост различитих сценарија разрешења венецуеланске председничке кризе, пандемија коронавируса највероватније неће покренути ситуацију у правцу другачијем од одржавања пат позиције у недоглед.

Шта председничка криза у Венецуели, сагледана на овај начин, значи за шире међународне односе? Три ствари су кључне. Показало се да САД више нису у стању тако лако да се упусте у војну интервенцију ни на сопственој хемисфери, а да спољни актери (у конкретном случају Русија) итекако могу да их изазову и у њиховом „дворишту”. Показало се да социјализам као идеја и друштвени поредак не може да функционише без реалне економске основе. Коначно, потврдило се одступање међународног (каткад и унутрашњег) права од реалних политичких односа, што изазива ситуације попут венецуеланске председничке кризе – да се фактичко стање и његово признање од стране релевантних актера не поклапају. Таквих криза очигледно ће бити све више у будућности.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Antonopoulos, Paul and Drew Cottle. 2017. “Venezuela’s 2017 Crisis: A Failed Bolivarian Experiment or a Legitimate Claim of US Imperialism?” *Critique* 46 (1): 49–64.
- Bahar, Dany, Ted Piccone, and Harold Trinkunas. 2018. “Venezuela: A Path Out of Misery”. Brookings Policy Brief.

- Briceño-Ruiz, José. 2019. "The Crisis in Venezuela: A New Chapter, or the Final Chapter." *Latin American Policy* 10 (1): 180–189.
- Buxton, Julia. 2018. "Defusing Venezuela." *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*: 7–24.
- Buxton, Julia. 2019. "The Missteps of Venezuela's Opposition – Again." *NACLA Report on the Americas* 51 (2): 130–133.
- Caldwell, Sarah. 2019. "Venezuela's Collapsed Economy and the Resulting Effect on International Business with the United States." PhD dissertation. Liberty University.
- Camilleri, Michael J. 2018. "Evolution or Revolution? U.S. Policy on Venezuela from Obama to Trump." *Venezuela: la multidimensionalidad de una crisis hemisférica*: 189–205.
- Campos, Carlos Oliva and Gary Prevost. 2019. "The Trump Administration in Latin America: Continuity and Change." *International Journal of Cuban Studies* 11 (1): 13–23.
- Corrales, Javier and Carlos Romero. 2013. *U.S.-Venezuela Relations Since the 1992: Coping with Midlevel Security Threats*. New York: Routledge
- Cvetičanin, Neven, i Milan Blagojević. 2019. „Unutrašnji konflikt i spoljna politika SAD između intervencionizma i izolacionizma.” *Srpska politička misao* 65 (2): 43-62.
- Ellis, Evan. 2017. "The Collapse of Venezuela and Its Impact on the Region." *Military Review*: 22–33.
- Ellis, R. Evan. 2019. "Russian Activities in Latin America." In *Russian Strategic Intentions*. Calhoun: 76–81.
- Gallegos, Raúl. 2016. *Crude Nation: How Oil Riches Ruined Venezuela (electronic issue)*. Lincoln: Potomac Books.
- Kovalik, Dan. 2019. *The Plot to Overthrow Venezuela: How the US Is Orchestrating a Coup for Oil (electronic issue)*. New York: Hot Books.
- Krstić, Zoran Ž. 2014. „Personalizacija vlasti, populizam i kaudiljizam u Latinskoj Americi.” *Srpska politička misao* 21 (43): 215–234.
- Kurmanaev, Anatoly. 2020. "2 Russian Military Planes Land

- in Venezuela, Exacerbating Political Tensions.” *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/03/25/world/americas/russian-planes-caracas.html>
- Mijares, Víctor M. 2015. “Venezuela’s Post-Chavez Foreign Policy: Is There a Maduro Doctrine?” *America’s Quarterly*: 74–81.
- Mijares, Víctor M. 2017. “Soft Balancing the Titans: Venezuelan Foreign-Policy Strategy Toward the United States, China, and Russia.” *Latin American Policy* 8 (2): 201–231.
- Náim, Moisés and Francisko Toro. 2018. “Venezuela’s Suicide.” *Foreign Affairs* 97 (6): 126–138.
- Pantoulas, Dimitris and Jennifer McCoy. 2019. “Venezuela: An Unstable Equilibrium.” *Revista de Ciencia Política* 39 (2): 391–408.
- Pons, Corina, and Mayela Armas. 2020. “Exclusive: Venezuela Socialists, opposition leaders begin secret talks amid pandemic – sources.” *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-venezuela-politics/exclusive-venezuela-socialists-opposition-leaders-begin-secret-talks-amid-pandemic-sources-idUSKCN2232NX>
- Romero, Carlos A. and Víctor M. Mijares. 2016. “From Chavez to Maduro: Continuity and Change in Venezuelan Foreign Policy.” *Contexto Internacional* 38 (1): 165–201.
- Rosenberg, Eli, and Dan Lamothe. 2019. “‘5,000 troops’: Photo of John Bolton’s notes raises questions about U.S. military role in Venezuela crisis.” *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/01/29/troops-photo-john-boltonnotes-raise-questions-about-military-role-venezuela-crisis/>
- Salas, Miguel Tinker. 2015. *Venezuela: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.
- Silva, Vanessa, and Gideon Long. 2020. “Maduro risks backlash by increasing Venezuela’s petrol prices.” *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/39c6f9a5-490e-45518cf5-136761822412>

Yin-Hang To, Emma Miriam and Rodrigo Acuña. 2019. "China and Venezuela: South-South Cooperation or Rearticulated Dependency?" *Latin American Perspectives* 46 (2):126–140.

Vladimir Trapara*

Institute of International Politics and Economics, Belgrade

VENEZUELAN PRESIDENTIAL CRISIS: CAUSES, ACTORS, AND PROSPECTS

Resume

Year 2019 brought peculiar situation to a small Latin American state of Venezuela. A legally elected president Nicolas Maduro governs the state, while more than 50 countries in the world – including the United States and most of Venezuelan Latin American neighbours – recognize Juan Guaido as such. In this paper, causes, actors and prospects of Venezuelan presidential crisis are analyzed. Among the causes, several are identified: Hugo Chavez's death in 2013; a sharp drop in oil prices in 2014; Venezuelan opposition huge victory in parliamentary elections 2015; election of Donald Trump for U.S. president in 2016; a wave of right-wing forces ascendance to power in Latin American countries during last few years. Besides chavista regime and the opposition, main actors in Venezuelan crisis are foreign – the U.S. and Venezuela's neighbours who oppose the regime, and Cuba, Russia, China and a few other states who support it. Among possible prospects are four scenarios: U.S. military intervention; regime change by opposition action or coup; indefinite stalemate; negotiated agreement between the regime and the opposition.

The analysis of Venezuela's modern and contemporary history uncovers that oil is not only the main product of its economy, but essential part of its society, identity, and politics. Many governments used oil revenues for domestic social programs and active foreign policy, but failed to manage oil production properly, condemning the country to economic crisis and political

* E-mail address: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs.

turmoil once the oil price in world market went down. This is how two-party system and good relations with the United States from the second half of the 20st century collapsed, giving way to Hugo Chavez's socialism and crusading all over the region against U.S. hegemony. However, Chavez repeated his predecessors' mistake and used revenues from inadequately managed oil to support his ideological project. The result was inevitable and relatively fast path to a new crisis after his death, when the aforementioned factors coincided to make the crisis sharper than ever. However, the crisis has not yet brought the chavista regime down, given its control over Venezuelan army and support by Cuba and Russia. As coronavirus pandemic struck the world in 2020, third scenario – an indefinite stalemate seems the most likely.

Keywords: Venezuela, presidential crisis, chavism, oil, the United States

* Овај рад је примљен 16. јуна 2020. године, а прихваћен на састанку Редакције 23. фебруара 2021. године.